

Baptisten en diaconale presentie Gemankeerde identiteit of nieuwe leerweg?

In dit praktijkbericht ga ik kort in op de functie en betekenis van diaconaal handelen in baptistengemeenten in Nederland. Via de lijn van eigen ervaringen als predikant en rector van de kerkelijke opleiding neem ik de lezer mee naar een korte survey onder baptistenpredikanten. Ik besluit dit praktijkbericht met een bemoedigend voorbeeld van een poging tot de ontwikkeling van diaconaal beleid in een niet geünieerde baptistengemeente in het noorden van Nederland.

Diaconaal handelen

Mijn eerste ervaringen met diaconale presentie stammen uit de tijd van mijn predikantschap in een middelgrote baptistengemeente in het noorden van het land. Er was een steunfonds ingericht voor financiële ondersteuning van gemeenteleden die het zwaar hadden en zo nu en dan aangewezen waren op de bijstand van de gemeente voor hun

levensonderhoud. Als iemand zich meldde bij de penningmeester, dan was deze gewoon om in klein comité de kwestie te bespreken en meestal werd er dan een schenking gedaan om de hoogste nood van mensen *binnen* de gemeente te lenigen. Verder werd er nooit over collectieve diaconale hulp en presentie gesproken. Hulp kreeg vooral incidenteel en spontaan vorm, men stond open voor noden van gemeenteleden en als ze na korte toetsing legitiem bleken te zijn, werd er ruimhartig ondersteund. ▷

< 'Urban Gothic', Marc Bijl

Echter, het drong zeker niet door in het hart van het gemeentelijke beleid en er was zeker geen sprake van een expliciete diaconale dimensie in de opbouw van de gemeente.

In mijn afscheidscollege (2005) als rector van het Baptisten Seminarium heb ik betoogd dat de ontwikkeling van een diaconale dimensie in de theologie van de gemeenteopbouw en concreet in gemeenteopbouwmodellen noodzakelijk is. Het ging mij daarbij vooral om die gemeenten en groepen die binnen het evangelicale spectrum vallen. Baptistengemeenten maken daar deel van uit. Deze stellingname kwam niet uit de lucht vallen. Een aantal jaren voor de millenniumwisseling publiceerde de toenmalige landelijke Werk- en Studiegroep voor Evangelisatie binnen de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland een brochure met de titel *Gemeenteopbouw in Baptisten Perspectief*. Bij de presentatie van die bundel merkte wijlen dr. A. Noordegraaf fijntjes op dat er in de hele bundel nauwelijks oog was voor de diaconale dimensie van gemeenteopbouw. Het was toch een ietwat vergeten dimensie. Hij bracht de term ‘gemankeerde identiteit’ ter sprake en dat kwam toch wel aan. Deels had deze beperking te maken met de relatief impliciete en soms ook onkritische omarming van met name het werk van Christian A. Schwarz met zijn boeken rondom *Natuurlijke gemeenteontwikkeling* (zie ook mijn artikel ‘De spontaneïteit voorbij?’ in dit *Handelingen*-nummer). Als het doel van gemeenteopbouw is om in de huidige situatie de praxis vanuit de kern te vernieuwen (Van Well 2009), dan hoort

de diaconale dimensie een wezenlijk onderdeel hiervan te zijn.

Opmerkelijk genoeg speelde de diaconale presentie in de historie van de Baptistengemeenten wel degelijk een rol. In de beginperiode in Nederland vanaf 1845 en met name in de veenkoloniale setting waarin de gemeenten zich ontwikkelden als een soort emancipatiebeweging, was er veel aandacht voor de sociale en maatschappelijke problemen waar mensen mee te kampen hadden. Gemeenten waren intensief betrokken op noodlijdende situaties in hun eigen context. Denk hierbij vooral aan armoedebestrijding in de veenkoloniale context. De alcoholproblematiek als begeleidend verschijnsel van de armoede was groot en leidde in gemeenten zelfs tot aanpassingen in statuten: wie

gedoopt wilde worden moest beloven zich van alcohol te onthouden. De sociaal-maatschappelijke problematiek was groot

en menige gemeente deed haar best om mensen te steunen en op te vangen. Bovendien gold dat wie in de werksfeer slechts een status had als knecht in het veen, in de gemeente ouderling was en de gemeente bestuurde. Het heeft er alle schijn van dat deze diaconale presentie op een grillige wijze meebewoog met de golven van toenemende dan wel afnemende welvaart en maatschappelijke crises. Met alle aandacht voor ‘*integral mission*’ zou je mogen verwachten dat het inmiddels veranderd en zelfs verbeterd is. Toch ben ik er nog steeds niet zeker van dat er in de gemeentetheologie of gemeentevisie verankering van het diaconale handelen heeft plaatsgevonden. Is er toch niet nog steeds spra-

ke van een dominante gerichtheid op de binnenkant van het bestaan? En wordt vitalisering niet vooral gezocht in de richting van getuigenis en minder in de richting van dienst?

Survey onder baptistenpredikanten

Om toch wat zicht te krijgen op de praktijk heb ik recent een survey gehouden onder baptistenpredikanten. Ik legde 45 predikanten per e-mail acht vragen voor over hun eigen verstaan van diaconaal handelen, de eigen diaconale praktijk, de mate van theologische integratie, het diaconale gehalte in de gemeentepraktijk en de beleidsmatige kant.

Van de 45 stuurden er in eerste instantie zeven hun reacties terug, variërend van uitgewerkte uitleg tot korte statements, later volgden nog twee reacties. Hoe dan ook is de respons ronduit mager. Het is niet duidelijk waarom de andere 36 niet reageerden op het verzoek. De e-mailadressen waren gecontroleerd op naam via het landelijke bureau. Spreekt de thematiek toch niet aan? Vindt men het toch niet echt belangrijk? Of is gewoon drukte de verklaring? Dit zou mogelijk door gericht onderzoek op de motivatie achterhaald kunnen worden. De 45 aangeschreven predikanten vormden een representatieve groep. De negen die tijdig reageerden vertegenwoordigen een goede mix qua leeftijd, ervaring en plaats.

Welk beeld kwam hieruit naar boven? Interessant is allereerst de definiëring: van de negen predikanten definieerden vijf diaconaal handelen vooral in termen van *dienstbetoon aan gemeenteleden* en niet in termen van *dienst aan een bredere context* zoals de anderen dit wel definieerden. De andere vier benadrukten de

extensieve functie van het diaconale handelen. De vraag naar de eigen persoonlijke diaconale praktijk werd vooral beschreven in termen van pastoraal handelen en incidentele hulp aan mensen in de buurt. De theologische integratie van diaconaat was voor de meesten wezenlijk maar nadrukkelijk niet expliciet ontwikkeld. Er werd vooral verwezen naar bekende documenten uit bijvoorbeeld de Micha Campagne (www.michanederland.nl). Deze van origine internationale campagne, gericht op sociaal en ecologisch recht doen, mondde in 2006 uit in Micha Nederland. Daarin participeren allerlei christelijke kerken en organisaties vanuit de ervaren opdracht vanuit het bijbelboek Micha. Trouw, recht doen en leven in liefdevolle omgang met God worden gezien als de drie kernprincipes van het werk dat de organisaties doen (Micha 6:8).

Voorbeelden uit de praktijk van de gemeente noemt men ook: variërend van praktische hulp bij het invullen van belastingaangiften tot deelname aan de kleding- en voedselbank, schuldhulpverlening, verhuisteam, en diaconale platforms. De waardering voor het diaconale handelen lijkt zich op basis van deze antwoorden sterk te concentreren op het microniveau, op het oplossen van concrete individuele noden, zoals eerder gesignaleerd. Van integratie in gemeentelijk beleid is amper sprake hoewel er twee gemeenten in een waardendocument dan wel beleidsplan hiermee meer gedaan lijken te hebben.

Casus ‘diaconaal handelen’

Ten slotte presenteer ik kort een casus die mogelijk op het gesprek en de reflectie rondom dit

thema van dienst kan zijn. Op grond van deze casus en in verbinding met het voorgaande geef ik een aantal antwoorden op de vragen waarmee we dit artikel begonnen zijn en formuleer ik een aantal praktisch-theologische vragen.

De casus betreft materiaal dat we kregen aangeboden van twee studenten die vorig jaar (2012) de hbo-opleiding Theologie in Ede afsloten en in hun eigen gemeente, een niet geünieerde baptistengemeente in het noorden van het land, in de context van een jaarthema aandacht schonken aan diaconaal handelen. Het project sloot aan bij een specialisatieprogramma binnen de opleiding.

In Nederland treffen we twee verbanden aan van Baptistengemeenten, de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland en de onafhankelijke Baptistengemeenten die een alliantie vormen met de Cama-gemeenten in de Alliantie van Baptisten en Cama-gemeenten (ABC). De onderzochte gemeente behoorde tot de laatste groep.

Doelen 'recht en gerechtigheid'

Op basis van een onderzoek naar geestelijke groei van de leden ontdekten de beide studenten – tevens voorgangersechtpaar – dat de dienst aan de naaste weinig aandacht kreeg. Voor één van de twee was een reis naar Rwanda de directe en ook persoonlijke aanleiding om de vraag hoe dienst aan een naaste in nood gestalte krijgt, opnieuw te doorleven en te doordenken. Voor hen zelf was het een nieuwe ontdekking, maar al snel bleek het voor de gemeente ook een nieuw thema te zijn. Zij besloten om in hun

verantwoordelijkheid als voorgangersechtpaar het jaarthema 'Kingdom of God' te benutten om aandacht te schenken aan recht en gerechtigheid. Het subthema dat zij daarbij kozen luidde: 'Kingdom of Justice'.

Zij stelden hierbij een aantal doelen die zij in dit stadium niet expliciet als een diaconale leerweg typeerden:

- *Het leren kennen van de opdracht van God om 'goed en recht te doen', Matteüs 25:45 en Micha 6:8.*
- *Mensen laten ontdekken waar ze staan: hoeveel 'goed en recht' doe ik in mijn leven, aan mensen die dit nodig hebben?*
- *Belemmeringen en weerstand wegnemen om dit te gaan doen.*
- *Het ontdekken van de eigen motivatie waaruit we het (willen) doen en zo nodig omschakelen.*
- *Het opdoen van een (eerste) leerervaring in het ontmoeten van mensen die anders zijn, eenzaam zijn, het moeilijk hebben.*
- *Evalueren van je eigen houding bij het helpen. Wat doet dit met je?*
- *Evalueren algemeen. Hoe gaat dit een plek in mijn leven krijgen, als het recht en goed doen een opdracht van God is? En hoe gaat dit een plek in de gemeente krijgen?*

Concrete acties en leerervaringen

Met een team van mensen werden deze doelen concreet uitgewerkt in activiteiten: preken over armoede en rijkdom, bewogenheid, gerechtigheid in bijbels perspectief, maar ook kringacti-

viteiten waarin de thematiek veelzijdig belicht werd. Op deze wijze werd een combinatie gezocht van verschillende activiteiten die het diaconale bewustzijn en het diaconale handelen zouden kunnen bevorderen. Gemeenteleden werden breed uitgenodigd om tot concrete actie te komen na de dienst en te participeren in een aantal kleinere projecten die de leiding van de gemeente had gekozen. Gedurende een periode van drie maanden werden gevangenis- en bezocht, nam men deel aan programma's van Compassion Nederland of bracht men geld bijeen voor het verlenen van microkredieten.

Uit de evaluaties bleek dat het effect op gemeenteleden aanzienlijk was. In de reflecties op het hele proces bevestigden mensen dat zij door verschillende vormen van *exposure* heel wat leerervaringen hadden opgedaan. Zowel nood dichtbij als nood ver weg kwam aan de orde. Terugkijkend interpreteerden de studenten dit proces in zijn geheel als een *diaconaal leerproces* voor henzelf en voor de gemeente. De persoonlijke reflecties in hun rapportages aan de begeleidende docenten laten dit duidelijk zien. In finale zin werd gebruikgemaakt van een *diaconale leertest* die door een van de docenten van de opleiding was ontwikkeld. Een kleine zestig mensen namen deel aan de leertest.

Effecten

Het hele proces werd op meerdere punten als bemoedigend ervaren. In de verslagen van de studenten komen de volgende punten naar voren:

- *Positieve invloed op de betrokken jongeren uit de gemeente die in de confrontatie met concrete*

nood en behoefte uit hun vanzelfsprekende kaders werden gehaald door deel te nemen aan het project.

- *Leiding en gemeenteleden kwamen door actieve betrokkenheid tot nieuwe inzichten, bijvoorbeeld op basis van meer ervaringskennis met de grote verschillen tussen arm en rijk ook in de directe omgeving.*
- *De activiteiten leidden tot het inzicht dat geloofsgroei niet enkel een op de binnenkant van het geloof gericht proces is, maar vraagt om verbinding met de nood van de ander in de samenleving.*
- *Het project heeft vele neveneffecten gehad, onder andere in de organisatie van vervolgvactiteiten op diaconaal vlak.*
- *Er is openheid en er wordt eerlijk gecommuniceerd over de effecten op lange termijn: er was een fantastisch diaconaal project, maar nog geen diaconaal beleid.*

Het proces wordt beschreven als een leerproces. Wat mij betreft als een voorbeeldig leerproces dat andere gemeenten kan helpen nieuwe diaconale leerwegen in te slaan. <

Literatuur

Well, H.H. van (2009). Diaconale gemeenteopbouw. In: Den Hertog, G.C. en Noordegraaf, A., *Dienen en delen. Basisboek diaconaat*. Zoetermeer: Boekencentrum, 235-264.

René (dr. R.) Erwich is lector Geestelijk leiderschap aan de Academie Theologie van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) en universitair hoofddocent Praktische Theologie aan de Evangelische Theologische Faculteit (ETF) in Leuven (België). rerwich@che.nl